

E. KOVÁCS PÉTER

Megjegyzések Horváth Richárd „A magyar középkorkutatás hiányzó segédkönyvei – Hunyadi Mátyás uralkodói itineráriumának példáján” című tanulmányához

1. Személyes megjegyzések

Sajnos nem értek egyet Horváth Richárdal, amikor azt írja, hogy Magyarországon azért nem fognak olyan rezidencia-adattárak és -monográfia-sorozatok készülni, „amilyeneket például a német kutatás épp most publikál nagy számban”,¹ mert az ehhez feltétlenül szükséges forrásaink hiányoznak. Azt gondolom, ennek más oka is van. A jól végiggondolt, hosszú távú tervezés teljesen ismeretlen fogalom Magyarországon, így a medievisztikai kutatásokban is. A biztató jeleket (*Anjou-kori oklevéltár*, *Zsigmondkori oklevéltár*) érdemben senki sem támogatja, és a szűk szakmán kívül senki sem értékeli. Ráczy György és csapata is világszínvonalú munkát végzett, amikor a *Collectio Diplomatica Hungarica* és az oklevelek internetes hozzáférhetősége is elkészült.² Ha valamire, akkor erre Széchenyi-díjat kellene kapniuk, igaz, emlékezzünk vissza Borsa Iván esetére, akinek elévülhetetlen érdemei vannak a Diplomatikai Fényképgyűjtemény létrehozásában, és akit 1998-ban felterjesztettek a kitüntetésre. Az eredményt tudjuk. Sajnos tudomásul kell vennünk, hogy az, amit csinálunk, a szakmán kívül teljes érdektelenségbe ütközik, és a bölcsészettudományok, esetünkben a történelem–medievisztika, évtizedek óta a vesztes oldalon áll. Természetesen mindent rá lehet fogni a természettudományi lobbira, de azt gondolom, talán mi is tehetnénk már valamit az ügyben. Az, hogy kevés a pénz, a szakmától független körülmény, de az már rajtunk is múlik, hogy azt a keveset, ami mégis rendelkezésre áll, mire költjük el. Senki ne gondolja, hogy egyszer valaki nem veszi majd észre, hogy a pályázatoknál (OTKA stb.) ugyanazt a témát többször beadják („szerencsésebb” esetben más és más), de a végeredményt még senki sem látta, és nem azért, mert Magyarországon ismeretlen fogalom a normális tudományos könyvkiadás, hanem mert a munka nem készült el. Mérhetetlen kárt okoznak a szakmának azok is,

1 Horváth Richárd: A magyar középkorkutatás hiányzó segédkönyvei – Hunyadi Mátyás uralkodói itineráriumának példáján. *Történelmi Szemle* 52. (2010) 422.

2 *Collectio Diplomatica Hungarica*. A Magyar Országos Levéltárban (MOL) a Mohács előtti gyűjteményekhez 1874–2008 között készült levéltári segédletek és oklevelek elektronikus feldolgozása (DL-DF 4.3). DVD-ROM. Szerk. Ráczy György. Arcanum–MOL, Bp., 2008.

akik nem veszik észre, hogy az internet nem pótolja a szisztematikus munkát. A kurrens szakirodalom olvasása és alkalomadtán idézése alól senki sem vonhatja ki magát, mert ha a szakmabeliek nem tartják be az elemi szabályokat (a források használatáról és elemzéséről már nem is beszélve), akkor nem sokban fognak különbözni azoktól, akik magukat történészeknek gondolják, pedig csak annyi közülük van a historiához, hogy általános iskolában a történelemtanáruk egyszer megsimogatta a fejüket. A sarlatán történészek ereje sem lebecsülendő, elég csak bemenni egy könyvesboltba, végighallgatni egy parlamenti közvetítést, beülni egy történelemóra átalános vagy középiskolában, végigszenvedni egy egyetemi vizsgát vagy csak hallgatózni a Rudas fürdő gőzkamrájában, hogy az internetes fórumok „történelem”-topicjairól ne is essék szó. Lehet ezt szépíteni, és külső körülményekre fogni, de ebben a mi szakmánk is hibás. A történelmi tévhitek varázslatos világát nagyon nehéz megtörni, hiszen álmodozni mindig érdekesebb, mint cselekedni. Tudom, nagyon kevés az erő, hogy nyilvánvaló baromságokat cáfoljunk állandóan, de valamit tenni kell, mert a szakmát az ilyesfajta dilettantizmussal is azonosítják. A számtalan tudományos műhelynek konszenzust kellene találni – érdemes lenne a Középkori Munkabizottság újjászervezésén is elgondolkodni –, főképpen abban, hogy melyek legyenek azok a feladatok, amelyek preferenciát élveznek. Igenis szükség lenne több központi „tervmunkára”. Meg kellene erősíteni a már meglévőket (*A magyarországi középkori latinság szótára*), be kellene fejezni a megkezdett munkákat (*Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*), és bepótolni az elmaradásokat. Ilyenek lehetnének azok a segédkönyvek, amelyekről Horváth Richárd is beszél, és maximálisan egyetértek vele, amikor azt írja, hogy lehetőségünk van forrásként is viselkedő segédkönyvek szerkesztésére: „mert az itineráriumok, archontológiák, prozopográfiai-életrajzi összeállítások együttesen új kutatási területeket nyitnak meg a kétségtelenül egyoldalú, de a magyar középkori források fennmaradási viszonyaiból eredően szükségszerűen birtok- és politikátörténet központú hazai kutatás előtt. Részben épp olyanokat, amilyeneket tőlünk nyugatabbra láthatunk. Ha pedig ezekhez a régészet is társul, egészen kecsegtető eredmények születhetnek, amire már példánk is akad.”³ Ha pedig valaki a kutatás szabadságának a sárba tiprását látja a „tervmunkában”, annak úgysem lehet megmagyarázni, hogy nem az. Tudom, nem lesz népszerű, amit mondok, de a tudományos minősítéseknél (nagydoktori) alapfeltételnek kellene lennie, hogy a pályázó legalább egy segédkönyvet vagy forráskiadványt már elkészítsen az életében. Igaz, ehhez kitartás és megfelelő szakmai felkészültség mellett bátorságra is szükség van, hiszen ezek a munkák adják a legnagyobb szakmai támadási felületet, míg egy tanulmány (cikk, cikkecske, szösszenet) megírása az esetek 99%-ában „biztos” siker.

Hasonlóan gondolom, mint Horváth Richárd, hogy a magyar medievisztikai kutatás „alkalmas szakembergárdával” rendelkezik, mi több, ennyi fiatal, remekül felkészült és elkötelezett kutató soha nem dolgozott Magyarországon. Ezt a

3 Horváth R.: i. m. (1. jz.) 422.

helyzetet vétek és bűn nem kihasználni. Ismerve és átérezve azok lehetőségeit, akik elkötelezett medievista kutatóként kikerülnek az egyetemről, és az álláshe-lyek hiányában hamarosan pályaelhagyók lesznek, talán érdemes lenne elgon-dolkodni azon, hogy ezt az értékes csapatot miként lehetne megtartani. Mert a doktori és a posztdoktori ösztöndíj egyszer lejár, és utána ne a kényszer diktál-jon, hanem legyenek olyan intézetekhez-egyetemekhez kapcsolódó helyek, ahol ezt a réteget pár évre értelmes feladatokkal foglalkoztatni lehet, talán éppen egy „tervmunka”-programban. Ilyenek lehetnének azok a külföldi akadémiák is, ahol minden lehetőség megvan ahhoz, hogy akár éveken keresztül alapkutatásot végezzenek.⁴ Ehhez azonban a szakmának is tennie kellene valamit. Összefo-gás, problémaérzékenység, értelmes pénzelosztás, erős érdekérvényesítés, végig-gondolt programalkotás, normális fizetés, érdemi számonkérés és idegen nyelvű szakkönyvkiadás. Mindenki számára világos, hogy tudományos önigazolásra is szüksége van. Ezek az adattárak – és más, hasonló kiadványok – alkalmasak arra, hogy bebizonyítsák, képesek vagyunk figyelemre méltó munkára annak el-lenére, hogy a nyomás hatalmas. Az alulfizetettsé, a PR-történészkedés vonz-ereje, és még sorolhatnám. Igaza van Mályusz Elemérnek, amikor a szakmán belüli helyzetre utalva ezt írta: „Mivel a magyar középkor kutatójának a józan értelem kételkedő megjegyzésétől nem kellett tartania, sok érdektelen részletké-rdés megtárgyalására sor került. Lényegében a tanulmányok olvasói maguk a szakemberek voltak, oly végtelen türelemmel eltelve, hogy minden dolgotat elfogadhatónak találtak, ha a szerző a forrásanyag összegyűjtése és az irodalom értékesítése tekintetében a szokásos követelményeknek eleget tett.”⁵ Mályusz ezt 1967-ben írta. A helyzet azóta sokkal rosszabb. Azt kell mondjam, hogy bol-dog időnek számított, mikor még csak a 24. órában voltunk.

2. Szakmai megjegyzések

Az itineráriumok szükségességéről felesleges vitatkozni, megkerülhetetlen se-gédkönyvei a történetírásnak. Ilyen munka Horváth Richárd könyve is: hiány-pótló alapmunka.⁶ Természetesen soha nem készülhet olyan feldolgozás, amihez ne lehetne még egy adalékot hozzátenni, de arról senki se feledkezzen meg,

4 Rómában a németek központi programokra adják az ösztöndíjakat. A Római Magyar Akadémia évek óta próbálkozik egy hasonló szisztéma kiépítésével, de azt kell mondanom, hogy a döntés-hozókat ez semmilyen szinten nem érdekli. A legjobb esetben elolvassák a javaslatokat, aztán irány a szemeteskosár.

5 *Mályusz Elemér: A magyar medievisztika forráskérdései. Medievisztika és oklevélkiadás.* In: Klio szolgálatában. Válogatott történelmi tanulmányok. Szerk. Soós István. MTA TTI, Bp., 2003. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 30.) 360.

6 *Horváth Richárd: Itineraria regum et reginarum Regni Hungariae. II. Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490).* MTA TTI, Bp., 2011. (História Könyvtár. Kronológiai, adattárak 12./Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 2.) (megjelenés alatt).

hogy sokkal könnyebb több ezer adathoz egyet hozzátenni, mint fordítva, nem beszélve arról, ha mindezt az „elengedhetetlen” szakmai göggel és megvetéssel teszik. Az itineráriumok sok kérdésre választ adnak, de sokat nyitva is hagynak. Ezek megoldása nem az itinerárium összeállítójának a feladata (ő már megtette a magáét), hanem annak, akinek szüksége van az itineráriumra egy történeti kérdés megoldásához. Véleményem szerint az itinerárium egy alapproblémát mindig magában hordoz: abban az esetben, ha az uralkodó a felhasznált források szerint huzamosabb ideig nem mozdult ki egy városból, az azt jelenti-e valóban, hogy az adott idő alatt nem utazott sehová? Hangsúlyozni szeretném, hogy adatok hiányában ez egy megoldhatatlan probléma, és egy apró bejegyzés is megváltoztathatja az „otthon ülő” királyról kialakított elképzelésünket.

Ebben a tanulmányban – hasonlóan egy másik íráshoz – újabb adatokkal szeretném pontosítani Zsigmond itáliai itineráriumát.⁷ Az általam legjobbnak tartott Zsigmond-itinerárium⁸ szerzői is – érthető módon – a legcélszerűbb megoldást választották, amikor összeállították a segédkönyvet: összegyűjtötték a királyi okleveleket, majd a kiadási helyeket rendszerezve felvázolták Zsigmondnak és kíséretének mozgását. Hasonló módszert választottak Németországban is.⁹ Szeretném leszögezni, hogy magam sem tennék mást, ha uralkodói itineráriumot állítanék össze. Ezekben a munkákban is jól nyomon követhető, hogy a király, az oklevelek tanúbizonysága szerint, számos esetben hosszabb-rövidebb időt töltött egy-egy városban. Merész következtetés, de azt gondolom – tudva, hogy ezzel meglepem a szakmát –, hogy okleveles bizonyíték nélkül is kijelenthetjük: elképzelhető, hogy alkalomadtán kimozdult abból a városból, megtéve nekünk azt a szívességet, hogy erről nem értesítette az utókort. Savoyában – és nyilván még számos, számomra ismeretlen helyen – egyéb feljegyzések is fennmaradtak, amelyek segítségével pontosítani lehet Zsigmond itáliai itineráriumát. Az Archivio di Stato di Torinóban található számadáskönyvekben (*Camera dei Conti*), abban az esetben, ha a savoyai gróf-herceg utazott, a kiadások mellett többek között azt is leírták, kivel kelt útra, és természetesen arról sem feledkeztek meg, hogy éppen mikor és merre jártak. Szeretném hangsúlyozni: ha nem állna rendelkezésünkre Engel Pál és C. Tóth Norbert munkája (több ezer adat), soha nem foglalkoztatott volna Zsigmond itáliai utazása, és az sem, hogy pontosítsam (egy adat) néhány savoyai nap történetét.

Az itinerárium szerint Zsigmond 1414. május 8. és május 19. között Pontesturában tartózkodott.¹⁰ A torinói levéltárban őrzött irat szerint azonban

7 Vö. E. Kovács Péter: Mit evett Zsigmond 1414. június 27-én? [Kézirat.] Róma–Bp., 2010.

8 Engel Pál–C. Tóth Norbert: Királyok és királynék itineráriumai (1382–1438). MTA–MOL ZsO Kutatócsoport, Bp., 2005. (Segédletek a középkori magyar történelem tanulmányozásához 1.).

9 Jörg K. Hoensch: Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437. Beck, München, 1996. (vázlatos itinerárium: 622–629., térképekkel).

10 Engel P.–C. Tóth N.: i. m. (8. jz.) 97.

május 12-én a királyt és kíséretét nem ott, hanem Rivoliban találjuk.¹¹ Innét érdeemben nem mozdulhatott ki, ezt onnan tudhatjuk, hogy a következő napok bejegyzéseinek elején mindig megemlítik, hogy Zsigmond a napot a fenti városban töltötte.¹² Vendéglátóitól négy nap után vett búcsút, hiszen a május 16-i bejegyzésben még megtaláljuk a nevét azok között, akik Rivoliban állomásoztak, de másnap már nem.¹³ Május 16. és 19. között az uralkodó valóban visszatért Pontesturába, hiszen ebből a városból értesítette Strassburgot arról a szövetségről, amit 1414. május 19-én kötött VIII. Amadeo di Savoia gróffal, Ludovico di Savoia-Acaja herceggel, II. Teodoro Paleologo monferratói örgróffal és III. Tommaso di Saluzzo örgróffal Milánó ellenében.¹⁴ Május 21-én azonban Zsigmond újból Rivoliban vonult.¹⁵ Ezután háromnapos ivreai tartózkodás következett május 24-ig.¹⁶ A következő napról nincsen bejegyzés, de május 26-án Zsigmond már nem volt Ivreában.¹⁷ Június 8-án azt jegyezték fel a kötetbe, hogy Zsigmond és kísérete Montecapelliben van („A monferratói grófság területéről érkezve.”).¹⁸ Másnap a reggelit (*prandium*) is itt költötték el.¹⁹

A helyzetet az alábbi táblázat mutatja:

1. táblázat

Itinerárium		Számadaskönyv	
1414. máj. 8–19.	Pontestura		
		1414. máj. 12–16.	Rivoli
1414. máj. 21–28.	Moncalvo	1414. máj. 21.	Rivoli
		1414. máj. 22–24.	Ivrea
1414. jún. 8.	Montecapelli	1414. jún. 8–9.	Montecapelli

11 Archivio di Stato di Torino (Torinó), Sezioni Riunite, Camera di Savoia, Inventario 39., Mazzo 16 bis. No. 38. fol. 2^r–72^r. (= Számadás). Az első napról csak részben maradtak meg a feljegyzések, az 1^r–v. oldalak hiányoznak. A szövegből azonban kiderül, hogy Zsigmond május 12-én érkezett, ld. pl. Számadás 2^r., 4^r., 5^r., 5^v., 6^v., 8^r.

12 Pl. Uo. 8^v. (máj. 13.), 10^r. (máj. 14.), 12^r. (máj. 15.), 13^v. (máj. 16.). Abban az esetben, ha elhagyták volna Rivolit, mindenképpen megemlétkéznék volna a számadaskönyvben, ld. pl. 1414. máj. 18-át, amikor VIII. Amadeo di Savoia gróf a közeli Sant’Antonio di Ranversóba utazott, de *post cenam* visszatért Rivoliban (uo. 16^v.).

13 Uo. 13^v., 15^r.

14 RI XI. 977. (1414. máj. 19., Pontestura; Zsigmond király oklevele), ld. <http://regesten.regesta-imperii.de> (a letöltés ideje: 2010. dec. 8.). – Minden alkalommal, amikor a tanulmányban erre a forráskiadványra hivatkozom, ezt a weboldalt használtam.

15 Számadás 23^v.

16 Uo. 24^v., 31^v., 33^v.

17 Uo. 34^v.

18 Uo. 58^r.

19 Uo. 61^r.

Zsigmondot a savoyai és a monferratói utazás alatt jelentős sereg kísérte, május 12-én Rivoliba 429 lovassal érkezett. Néhányuk nevét és közvetlen kíséretük létszámát is ismerjük.²⁰

Zsigmond király	8 ló
A király trombitása	4 ló
A király követe ²¹	6 ló
Thzot Daragone	4 ló
Magister Henricus Donceonis	10 ló
Magyarország kancellárja ²²	8 ló
A királyi kancellár	8 ló
A királyi titkár	7 ló
Comes Novi Castri ²³	26 ló
A monferratói őrgróf ²⁴	145 ló
Borne de Scalla ²⁵	11 ló

A számadáskönyvből az is kiderül, hogy a kíséretet további 106 magyar, 24 cseh és 62 német lovas alkotta.²⁶ Ez valóban összesen 429. (A savoyai számadók a monferratói őrgróft is Zsigmond kíséretéhez sorolták.)²⁷ Rivoliba VIII. Amadeo di Savoia gróf 152 lovassal érkezett.²⁸ Egy 581 lovasból álló csapatot nem lehetett könnyű ellátni – még abban az esetben sem, ha, amint az igen valószínű, nem mindenki kísérte el Zsigmondot –, érthető tehát, hogy Torinóban a tanács tárgyalt az ügyről, miután megkapták a hírt, hogy a király meglátogatja a várost.²⁹

Rivoliban azonban még ennél is többen lehettek Zsigmond kíséretében. A számadáskönyv szerint ugyanis Zsigmonddal volt a fent említett VIII. Amadeo di Savoia grófon kívül II. Teodoro Paleologo monferratói őrgróf, valamint Ludovico di Savoia-Acaja herceg, III. Tommaso di Saluzzo őrgróf és a „comes Cusanus”. Említést tettek a „comes Novi Castri”-ről és Brunoro della Scaláról is.³⁰ Május 17-én, amikor Zsigmond már nem volt Rivoliban, az előkelők közül

20 Uo. 5^v. – A nevek azonosítása sok esetben megoldhatatlan feladat elé állított.

21 A szövegben a „messagus” szó áll; talán ’követ’-et jelenthet.

22 Kanizsai János.

23 Pálóci Máté vagy Pálóci Imre. (Abban az esetben, ha a „comes Novi Castri” kifejezés alatt valóban Abaúj megyére gondoltak, vö. *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. História–MTA TTI, Bp., 1996.* [Historia Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.] I. 96.)

24 I. Teodoro Paleologo monferratói őrgróf.

25 Brunoro della Scala. Később is előfordul a neve: Brunodo de Scala (Számadás 8^v).

26 Uo. 5^v.

27 A szöveg azt írja: „pro statu regis Romanorum et eius committiva”. Ehhez a tételhez számolták a monferratói őrgróft.

28 Számadás 5^v.

29 Archivio Comunale di Torino (Torinó), Libri consiliorum e ordinati (= ACT Lib. cons.) Vol. 55. 1414–1415. fol. 6^r. (1414. máj. 2.), fol. 23^r. (1414. jún. 16.).

30 Számadás 8^v. A bejegyzés: 1414. máj. 13., Rivoli. – Később csak Zsigmondot és VIII. Amadeo di Savoia gróft említik, a többiekre egy „presentibus quibus supra cum pluribus aliis” kifejezéssel

csak VIII. Amadeo di Savoia gróf és III. Tommaso di Saluzzo őrgróf maradt a városban, de feljegyezték Branda de Castilione bíboros nevét (*cardinalis de Plasantia*), aki minden bizonnyal a megelőző napok egyikén érkezett, és még Zsigmonddal is találkozhatott.³¹

Május 21-én, amikor az uralkodó újból Rivolibá érkezett, a savoyai előkelők közül csak III. Tommaso di Saluzzo őrgróft találjuk mellette, ami érthető, hiszen VIII. Amadeo di Savoia gróf ekkor már Ivreában volt, és ott várta Zsigmondot.³² A számadáskönyv szerint a királyt ez alkalommal 62 lovas kísérte, és VIII. Amadeo di Savoia gróf további 56 lovast rendelt mellé.³³

Zsigmond	2 ló
Dominus Gnaidus de Bostagnea	3 ló
Comes Novi Castri	6 ló
Philippus de Platea ³⁴	3 ló
Franciscus de Platea ³⁵	3 ló
Dominus Brenus de Lescale ³⁶	12 ló
Dominus Iohannes de Barinyas	3 ló
Dominus de Zarostha	2 ló
Dominus Olisquia	2 ló
Dominus Alist	2 ló
Dominus Sansen	3 ló
Dominus Nicolaus de Puen	3 ló
Dominus Nicolaus de Puen testvére	2 ló
Dominus Petrus Raspian	3 ló
Királyi kamarás	3 ló
Dominus Ambrosius	1 ló
Dominus Palost Ambias	2 ló
Dominus Biatsio Iohannis	2 ló
Venchasto pohárnok	1 ló
Dominus Coma	2 ló
Királyi szakács	2 ló

Zsigmond és VIII. Amadeo di Savoia gróf 1414. május 22-én Ivreában találkoztak újból, ahol a király a várban lakott, míg a gróf egy házban.³⁷ Az uralkodó

utalnak. (Uo. 10^{r.}, 12^{r.}, 13^{v.}). A savoyai előkelőségeket nem sorolom fel. A „comes Cusanus” személyét nem tudtam azonosítani.

31 Uo. 15^{r.}

32 Uo. 23^{v.}

33 Uo. 24^{r.}

34 Minden bizonnyal Philipp von Heimgarten de Platea, aki 1414 augusztusában 300 rajnai guldenes évjáradékot kapott Zsigmondtól, ld. RI XI. 1137. (1414. aug. 9., Mainz).

35 Minden bizonnyal Franz von Heimgarten, akít Zsigmond 1414 augusztusában felvett az udvartartásába, és kíséretet adott neki, ld. RI XI. 1138. (1414. aug. 9., Mainz).

36 Brunoro della Scala.

37 Számadás 24^{v.}

kísérete ekkor 72, míg VIII. Amadeo di Savoia grófé 182 lovasból állt.³⁸ Zsigmond, ahogy említettem, május 26-án már nem volt Ivreában, de vendéglátója és III. Tommaso di Saluzzo örgróf továbbra is itt tartózkodtak, amikor is június 3-án csatlakozott hozzájuk Ludovico di Savoia-Acaja herceg, aki Zsigmond két emberével (követével?) – „comes Novi Castri” és „decanus de Straborg” – érkezhetett Ivreába.³⁹ A követekről a következő napokban már nem tettek említést, de a három savoyai főúr egészen június 7-ig itt maradt.⁴⁰ Másnap valamennyien Montecapelliben csatlakoztak Zsigmondhoz, és még június 9-én is ott voltak.⁴¹ A király ide 193 lovassal érkezett.⁴² (VIII. Amadeo di Savoia grófit 158-an kísérték.)⁴³ Úgy tűnik, hogy Zsigmond Ludovico di Savoia-Acaja herceggel folytatta az útját, míg VIII. Amadeo di Savoia gróf és III. Tommaso di Saluzzo örgróf Ivreába mentek. Kíséretükben ott voltak Zsigmond követei is.⁴⁴ Június 12-én újabb magyar delegáció csatlakozott hozzájuk Kanizsai János (*archiepiscopus Ungarie*), Johannes Carleus és „comes Novi Castri” személyében.⁴⁵

Hasonló a helyzet a másik pontesturai utazás esetében is, amikor a király szintén „kimozdult” a városból. Zsigmond az általam használt itinerárium szerint 1414. június 15. és 24. között itt tartózkodott.⁴⁶ A monferratói örgrófsághoz tartozó városból azonban szintén kilovagolt, nem is akárhová, hanem Torinóba. Ludovico di Savoia-Acaja herceg már Piacenzából jelezte 1414. február 25-én, hogy Zsigmond az ő fennhatósága alá tartozó területre fog jönni. Oklevélben parancsolta meg a joghatósága alá tartozó valamennyi vazallusának és városának: négy képviselőt válasszanak ki maguk közül, és ezek március 8-ra menjenek Carignanóba. A gyűlés célja az volt, hogy megbeszéljék az uralkodó és kísérete ellátásával felmerülő problémákat.⁴⁷ Torinóban május 2-án a tanácsban foglalkoztak először Zsigmond, Ludovico di Savoia-Acaja herceg és VIII. Amadeo di Savoia gróf érkezésével és elhelyezésükkel. A hírt Ludovico di Savoia-Acaja herceg helytartója (*locumtenens*) közölte a várossal.⁴⁸ Június 16-án már azt írták a jegyzőkönyvbe, hogy Zsigmond holnap fog érkezni. Mindezt a herceg emberétől, Ribaldino Becuto locumtenenstől (*legum doctor*) tudták meg, aki feladatként a szépszámú kíséret ellátásának és elhelyezésének a megszervezését kapta

38 Uo. 26^r.

39 Uo. 45^v.

40 Uo. 52^r.

41 Uo. 58^r., 61^r.

42 Uo. 60^{r-v}. A neveket egy másik tanulmányomban már közöltem, ld. *E. Kovács P.*: i. m. (7. jz.).

43 Számadás 60^v.

44 Uo. 63^v. – Az 1414. jún. 10-i ivreai bejegyzésben már csak az ő nevük szerepel.

45 Uo. 68^r. – A szövegben ez áll, miután felsorolták a három nevet: „cum pluribus aliis ambasciatoribus domini regis Romanorum et pluribus aliis nobilibus et extraneis personis”.

46 *Engel P.–C. Tóth N.*: i. m. (8. jz.) 97.

47 *Pietro Luigi Datta*: *Storia dei principi di Savoia del ramo d’Acaia signori del Piemonte dal MCCXCIV. al MCCCXVIII. I–II.* Stamp. Reale, Torino, 1832. I. 331.

48 ACT Lib. cons. Vol. 55. 1414–1415. fol. 6^r.

Torinótól.⁴⁹ A két város közti 60-70 kilométernyi távolságot egy nap alatt megtehették, hiszen június 17-én Zsigmond még okleveleket állít ki Pontesturában.⁵⁰ Mivel a kíséret elhelyezéséről rendelkeztek, bizonyosnak látszik, hogy legalább egy éjszakára Torinóban szálltak meg. Zsigmondnak ekkor már voltak „kapcsolatai” a várossal, hiszen a király 1412. július 1-jén diplomát adott ki, amelyben engedélyezte a torinói egyetem megalapítását.⁵¹

2. táblázat

Itinerárium		Tanácsülési jegyzőkönyv	
1414. jún. 15–24.	Pontestura		
		1414. jún. 17.	Torinó

Az itineráriumból jól látszik, hogy Zsigmond gyakorlatilag végiglátogatta a II. Teodoro Paleologo, Ludovico di Savoia-Acaja, VIII. Amadeo di Savoia és III. Tommaso di Saluzzo fennhatósága alá tartozó területeket.⁵² Az említett urak tevékenyen részt vettek a király utazásában. Zsigmond nemcsak a személyes jelenlétüket várta el, hanem a pénzükre is igényt tartott, hiszen saját és kísérete ellátását ők fedezték. Ez természetes, hiszen ezek a részek a Német-római Birodalom fennhatósága alá tartoztak, és abban az esetben, ha a német király megjelent, már csak hivatalból is követniük kellett az uralkodót. Ezt Zsigmond el is várta. Ludovico di Savoia-Acaja májusban arról írt, hogy a király parancsára neki és VIII. Amadeo di Savoianak katonákkal kell kísérenie Zsigmondot.⁵³ Arról sem szabad elfeledkezni, hogy mindenki Zsigmondtól remélte a segítséget Milánóval szemben, mivel a közös ellenség egy oldalra állította őket. A három főúr szövetségét a családi kapcsolatok is erősítették. II. Teodoro Paleologo fia, Gian Giacomo, VIII. Amadeo di Savoia testvérét (Giovanna) vette feleségül. Ludovico di Savoia-Acaja VIII. Amadeo di Savoia másik testvérével (Bona) kötötte össze életét. Zsigmond megérkezésekor éppen mindhárman baráti viszonyban voltak, hiszen 1413-ban befejeződött a Monferrato és Ludovico di Savoia-Acaja közötti háborúskodás.⁵⁴ 1414 áprilisában már Zsigmond itáliai

49 Uo. fol. 33^r.

50 RI XI. 987., 988.

51 RI XI. 258. (1412. júl. 1., Buda; Zsigmond oklevele). Az alapításra ld. *Isidoro Soffietti*: La fondazione dell'Università di Torino: la bolla di Benedetto XIII, antipapa. In: *Alma felix universitas studii Taurinensis. Lo studio generale dalle origini al primo Cinquecento.* A cura di Irma Naso. Univ. Taur., Torino, 2004. 14.

52 Bővebben erről ld. *E. Kovács P.*: i. m. (7. jz.).

53 *Ferdinando Gabotto*: Documenti inediti sulla storia del Piemonte al tempo degli ultimi principi di Acaja (1383–1418). *Miscellanea di storia italiana* 34. (ser. III. 3.) (1896) 113–364. CCCXXXV. sz. (1414. máj. 14., Torinó; Ludovico di Savoia-Acaja oklevele Moncalieri városához).

54 *Domenico Testa*: *Storia del Monferrato*. 3. ed. Gribaudo, Cavallermaggiore, 1996. 183–188., valamint *Giuseppe Aldo di Ricaldone*: *Annali del Monferrato (951–1708)*. Cartostampa, Torino, 1972. 447–459.

hadjáratainak a támogatásáról tárgyaltak (VIII. Amadeo di Savoia, II. Teodoro Paleologo, Ludovico di Savoia-Acaja, III. Tommaso di Saluzzo).⁵⁵ A szövetségről Zsigmond a Strassburg városának küldött oklevélben is említést tett.⁵⁶

Az itinerárium kétarcú műfaj. Biztos siker, hiszen mindenki hivatkozni fog rá, de biztos kudarc is, mert mindenkinek lesz egy újabb adata. Emiatt és ennek ellenére a lehetőségekhez képest minél többet érdemes összeállítani, olyan irigylésre méltó szakmai színvonalon, mint azt Horváth Richárd tette.

PÉTER E. KOVÁCS

REMARKS ON RICHÁRD HORVÁTH'S STUDY ENTITLED „MISSING SUPPLEMENTARY BOOKS IN THE RESEARCH OF THE MEDIEVAL HUNGARIAN HISTORY – QUOTING MATTHIAS HUNYADI'S ROYAL ITINERARY AS AN EXAMPLE”

Itineraries offer indispensable help to the historian. Of course, no work will ever be complete, yet it should also be kept in mind that it is much easier to attach one more data to several thousand than the other way round. Itineraries, while answering a number of questions, leave others unanswered. These should be dealt with not by the maker of the itinerary, but by the historian who uses the work for the solution of a historical problem. In fact, all itineraries have an inherent problem: when a ruler is shown by the sources to have stayed durably at a given place, does this necessarily mean that he did not leave it at all during his stay there?

In the present study I use a source with the help of which the Italian itinerary of Sigismund, Holy Roman emperor and King of Hungary, can be refined. The account books (*Camera dei Conti*) preserved in the Archivio di Stato di Torino, give not only the expenses of the count-duke of Savoy during his travels, but also inform upon the persons who accompanied him and the places they went to. They show that a protracted sojourn at a given locality does not mean automatically that Sigismund did not leave it occasionally, even if it is left unmentioned by the charters. Still on the basis of the source mentioned above, I have been able to describe more exactly the events of those days which the emperor spent in Savoy.

55 RI XI. 970a. (1414. ápr.; Zsigmond oklevele).

56 Ld. a 14. jz.-et.